

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, професора кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ Степанової Ганни Миколаївни на дисертацію Гальченко Вікторії Сергіївни «Належність і допустимість електронних доказів у кримінальному провадженні», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Актуальність обраної Вікторією Сергіївною Гальченко теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів та обумовлена сучасними тенденціями цифровізації суспільства, активним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, а також суттєвим зростанням ролі електронної інформації у кримінальному провадженні.

Сучасний етап розвитку кримінальної юстиції характеризується поступовою трансформацією традиційних підходів до доказування. У діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду дедалі частіше використовуються цифрові дані, електронні документи, інформація з мобільних пристроїв, месенджерів, соціальних мереж, систем відеоспостереження, хмарних сервісів та інших електронних джерел. У зв'язку з цим питання належності та допустимості електронних доказів набувають ключового значення для забезпечення законності та ефективності кримінального провадження.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах воєнного стану, коли значна частина комунікації, документообігу та інформаційного обміну фактично перемістилась у цифрове середовище. Це,

своєю чергою, призвело до збільшення кількості кримінальних проваджень, у яких саме електронні дані стають основним джерелом доказової інформації.

Водночас чинний КПК України не містить комплексного нормативного регулювання інституту електронних доказів. Незважаючи на внесення змін до статті 99 КПК України та появу статті 106-1 КПК України, низка питань щодо правової природи електронних доказів, співвідношення «оригіналу» та «копії», порядку їх вилучення, копіювання, зберігання та оцінки залишається дискусійною як у науці кримінального процесу, так і у правозастосовній практиці. Це підтверджується і неоднорідною практикою Верховного Суду щодо оцінки електронних носіїв інформації, скріншотів, відеозаписів, даних месенджерів та інших цифрових джерел доказування.

Слід позитивно відзначити, що авторка досліджує проблему не лише крізь призму теоретичних підходів, а й через аналіз сучасної судової практики, положень міжнародних актів та практики застосування електронних доказів у кримінальному провадженні. Такий підхід дозволив забезпечити поєднання теоретичного та прикладного аспектів дослідження.

Актуальність теми також підтверджується її зв'язком із сучасними напрямками реформування кримінальної юстиції, цифровізації правосуддя та адаптації національного законодавства до європейських стандартів, зокрема положень Регламенту (ЄС) 2023/1543, Директиви (ЄС) 2023/1544, Будапештської конвенції про кіберзлочинність та практики Європейського суду з прав людини щодо оцінки доказів і дотримання процесуальних гарантій.

Таким чином, дисертаційне дослідження В. С. Гальченко є актуальним, своєчасним та таким, що має важливе значення для розвитку науки кримінального процесу, удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики доказування у кримінальному провадженні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Аналіз дисертаційного дослідження В. С. Гальченко свідчить про належний рівень обґрунтованості сформульованих у роботі наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертанткою використано значний масив нормативно-правових актів, наукових джерел, міжнародних документів, рішень Верховного Суду та матеріалів судової практики.

Структура роботи є логічною та внутрішньо узгодженою. Послідовність викладення матеріалу забезпечує цілісне розкриття предмета дослідження: від аналізу теоретичних аспектів та міжнародного досвіду використання електронних доказів – до дослідження процесуальних проблем їх належності, допустимості та практики використання під час досудового розслідування і судового провадження.

Авторкою аргументовано обґрунтовується позиція про те, що електронні докази мають специфічну правову природу та не можуть повною мірою ототожнюватися з традиційними документами чи речовими доказами. На позитивну оцінку заслуговує прагнення дисертантки адаптувати класичні положення теорії доказування до умов цифрового середовища.

Суттєвим є й те, що сформульовані у роботі висновки не мають декларативного характеру, а ґрунтуються на аналізі норм КПК України, практики Верховного Суду, а також сучасних наукових підходів до цифрового доказування. Особливо це стосується питань автентичності електронних доказів, забезпечення безперервності «ланцюга збереження» доказів, використання хеш-ідентифікаторів та процесуальної фіксації електронних даних.

Позитивно слід оцінити використання комплексу наукових методів дослідження, які є достатніми та адекватними поставленій меті. Використання

системно-структурного, формально-логічного, порівняльно-правового та техніко-криміналістичного методів дозволило авторці комплексно дослідити проблематику електронних доказів у кримінальному провадженні.

Таким чином, ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації можна оцінити як достатній і таким, що відповідає вимогам, які ставляться до робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна дисертаційного дослідження В. С. Гальченко визначається комплексним підходом до вирішення актуальної для сучасного кримінального процесу проблеми належності та допустимості електронних доказів у кримінальному провадженні. Проведене дослідження не обмежується аналізом окремих процесуальних аспектів використання цифрових даних, а спрямоване на формування цілісного наукового підходу до розуміння правової природи електронних доказів, особливостей їх процесуального статусу, порядку отримання, фіксації, перевірки та оцінки.

Заслуговує на підтримку позиція авторки щодо необхідності нормативного закріплення електронного доказу саме як виду інформації, а не лише матеріального носія, на якому така інформація міститься. У цьому контексті науково обґрунтованими виглядають запропоновані дисертанткою зміни до КПК України, спрямовані на формування спеціалізованого процесуального порядку роботи з електронними доказами, що враховував би специфіку цифрового середовища, технічні особливості електронних даних та необхідність забезпечення їх автентичності й незмінності.

На особливу увагу заслуговують запропоновані авторкою підходи до доповнення КПК України окремими нормами, які б визначали поняття електронних (цифрових) доказів, порядок їх вилучення, копіювання та процесуального оформлення, а також спеціальні критерії належності й

допустимості цифрових даних. Позитивно слід оцінити й прагнення дисертантки адаптувати національне кримінальне процесуальне законодавство до сучасних європейських підходів, зокрема положень Регламенту (ЄС) 2023/1543 та Директиви (ЄС) 2023/1544.

Науковий інтерес становить і сформульована авторкою концепція трирівневої належності електронних доказів, яка охоплює технічний, процесуальний та інформаційний рівні релевантності. Такий підхід дозволяє переосмислити традиційні положення теорії доказування з урахуванням специфіки цифрової інформації та сучасних умов функціонування кримінального процесу.

Окремо слід відзначити спробу дисертантки розмежувати поняття «електронний доказ» та «електронний документ», що має не лише теоретичне, а й практичне значення для правозастосування, зокрема під час оцінки метаданих, лог-файлів, трафік-даних та інших цифрових джерел доказової інформації.

У цілому наукова новизна дисертації свідчить про самостійний характер проведеного дослідження, належний рівень наукового пошуку авторки та її прагнення сформувати сучасний кримінальний процесуальний підхід до використання електронних доказів у кримінальному провадженні.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертаційному дослідженні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані як у правозастосовній діяльності, так і в подальшому розвитку науки кримінального процесу та вдосконаленні кримінального процесуального законодавства України.

Насамперед практичну цінність становлять запропоновані авторкою підходи до процесуального регулювання порядку роботи з електронними

доказами у кримінальному провадженні. Сформульовані рекомендації щодо вилучення, копіювання, фіксації та зберігання цифрових даних можуть бути використані у діяльності органів досудового розслідування, прокурорів та суду під час роботи з електронними носіями інформації, мобільними пристроями, хмарними сервісами, метаданими, лог-файлами, трафік-даними та іншими джерелами цифрової доказової інформації.

Практичний інтерес мають і пропозиції дисертантки щодо нормативного закріплення спеціальних критеріїв належності та допустимості електронних доказів, оскільки їх реалізація потенційно сприятиме уніфікації правозастосовної практики та мінімізації випадків визнання цифрових доказів недопустимими через порушення процедури їх отримання або неналежне процесуальне оформлення. Особливо актуальними такі положення є в умовах активного використання електронних комунікацій у кримінальному провадженні та поступового розширення практики застосування цифрових джерел доказування.

Позитивно слід оцінити й те, що окремі рекомендації авторки мають прикладний характер та можуть бути використані під час проведення слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із вилученням електронних доказів, зокрема під час огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей і документів, а також у процесі призначення та проведення судових експертиз. Запропоновані підходи щодо обов'язкової фіксації хеш-значень, тайм-стемпів, журналів дій слідчого чи спеціаліста спрямовані на забезпечення автентичності цифрових даних та дотримання вимог допустимості доказів у кримінальному провадженні.

Окремої уваги заслуговує орієнтація дисертаційного дослідження на адаптацію національного кримінального процесуального законодавства до сучасних європейських стандартів цифрового доказування. Запропоновані авторкою підходи можуть бути враховані у подальшій нормотворчій діяльності

під час удосконалення положень КПК України, законодавства у сфері електронних комунікацій та нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Практичне значення результатів дослідження також полягає у можливості їх використання у навчальному процесі закладів вищої освіти юридичного профілю під час викладання дисциплін кримінального процесуального та криміналістичного спрямування, а також у системі професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

У цілому результати дисертаційного дослідження мають виражену прикладну спрямованість, відповідають сучасним потребам практики кримінального провадження та можуть бути використані для підвищення ефективності процесу доказування в умовах цифровізації кримінальної юстиції.

Оцінка змісту дисертації. Зміст дисертаційного дослідження В. С. Гальченко характеризується цілісністю, логічною послідовністю викладення матеріалу та належним рівнем наукового опрацювання обраної проблематики. Структура роботи є внутрішньо узгодженою, відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а також забезпечує комплексне розкриття проблем належності та допустимості електронних доказів у кримінальному провадженні.

У вступі дисертанткою належним чином обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методологічну основу дослідження. Позитивно слід оцінити те, що авторка пов'язує актуальність проблематики не лише із загальними процесами цифровізації суспільства, а й із практичними труднощами правозастосування, які виникають під час використання електронних доказів у кримінальному провадженні. Вступ є змістовним, логічно структурованим та формує цілісне уявлення про загальну концепцію дисертації.

Перший розділ дисертації присвячено теоретичним та історичним аспектам впровадження електронних доказів у кримінальне процесуальне законодавство. У підрозділі 1.1 авторкою здійснено аналіз стану наукової розробленості проблематики електронних доказів у кримінальному провадженні, досліджено сучасні доктринальні підходи до розуміння електронних та цифрових доказів, а також проаналізовано наукові позиції вітчизняних і зарубіжних учених. Позитивно слід оцінити прагнення дисертантки не обмежуватись виключно описом наукових підходів, а критично їх осмислювати та співвідносити із сучасними потребами кримінального процесу.

У підрозділі 1.2 досліджено співвідношення понять «оригінал» та «копія» електронних доказів. Авторка обґрунтовано звертає увагу на особливу природу електронної інформації, яка не має жорсткої прив'язки до конкретного матеріального носія, що суттєво ускладнює застосування традиційних підходів до визначення оригіналу документа у кримінальному провадженні. На позитивну оцінку заслуговує використання практики Верховного Суду та сучасних наукових підходів до проблем автентичності електронних даних.

Підрозділ 1.3, присвячений міжнародно-правовому досвіду використання електронних доказів, свідчить про прагнення авторки дослідити проблематику у широкому порівняльно-правовому контексті. Позитивно слід оцінити звернення до положень Будапештської конвенції про кіберзлочинність, Регламенту (ЄС) 2023/1543, Директиви (ЄС) 2023/1544, а також практики окремих зарубіжних держав щодо використання цифрових доказів у кримінальному процесі.

Другий розділ дисертації присвячено безпосередньо питанням належності та допустимості електронних доказів у кримінальному провадженні. У підрозділі 2.1 дисертанткою досліджено зміст належності електронних доказів,

а також запропоновано підходи до її розуміння з урахуванням специфіки цифрової інформації. Науковий інтерес становить запропонована авторкою концепція трирівневої належності електронних доказів, яка охоплює технічний, процесуальний та інформаційний рівні релевантності. Такий підхід свідчить про прагнення авторки адаптувати класичні положення теорії доказування до умов цифрового середовища.

У підрозділі 2.2 досліджено питання допустимості електронних доказів. Авторка обґрунтовано акцентує увагу на тому, що саме дотримання встановленого законом порядку вилучення, копіювання, фіксації та зберігання електронних даних визначає можливість їх подальшого використання як доказів у кримінальному провадженні. Позитивно слід оцінити увагу дисертантки до проблем забезпечення автентичності цифрових даних, безперервності «ланцюга збереження» доказів та процесуальної фіксації технічних характеристик електронних носіїв.

Підрозділ 2.3 присвячено взаємозв'язку належності, допустимості доказів та стандартів доказування. Авторка демонструє належний рівень розуміння класичних положень теорії доказування та намагається адаптувати їх до специфіки використання цифрової інформації у кримінальному провадженні.

Третій розділ дисертації має виразно прикладний характер та присвячений особливостям використання електронних доказів під час досудового розслідування і судового провадження. У підрозділі 3.1 дисертанткою детально досліджено питання вилучення та процесуального оформлення електронних доказів. Позитивно слід оцінити практичну спрямованість запропонованих рекомендацій щодо фіксації хеш-значень, тайм-стемпів, журналів дій слідчого чи спеціаліста, а також забезпечення належної процесуальної фіксації дій, пов'язаних із вилученням цифрових даних.

Підрозділ 3.2 присвячений аналізу судової практики щодо використання електронних доказів. Позитивною рисою дослідження є використання рішень Верховного Суду та аналіз сучасних тенденцій правозастосування у сфері цифрового доказування. Авторка звертає увагу на проблеми неоднакової оцінки судами електронних доказів, що додатково підтверджує актуальність проведеного дослідження.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є логічно пов'язаними зі змістом роботи, узагальнюють результати проведеного дослідження та свідчать про досягнення поставленої мети й вирішення визначених завдань.

У цілому зміст дисертації В. С. Гальченко свідчить про самостійний характер проведеного дослідження, належний рівень теоретичної підготовки здобувачки, вміння працювати з нормативним матеріалом, судовою практикою та науковими джерелами, а також здатність формулювати власні науково обґрунтовані висновки та пропозиції.

Дотримання академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертаційного дослідження В. С. Гальченко дає підстави стверджувати про належний рівень дотримання здобувачкою принципів академічної доброчесності під час виконання наукової роботи.

У дисертації коректно використано положення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові акти, міжнародні документи, матеріали судової практики та інші джерела наукової інформації. Посилання на використані джерела оформлено належним чином, а запозичення наукових ідей, підходів та окремих положень супроводжуються відповідними покликаннями на авторів та джерела їх опублікування.

Позитивно слід оцінити те, що дисертантка не обмежується формальним викладенням позицій інших науковців, а здійснює їх критичне осмислення,

порівняльний аналіз та намагається формувати власний науковий підхід до вирішення проблем належності та допустимості електронних доказів у кримінальному провадженні. Це свідчить про самостійний характер проведеного дослідження та належний рівень сформованості наукового мислення авторки.

Стиль викладення матеріалу, структура роботи, характер аргументації та сформульовані висновки свідчать про те, що дисертаційне дослідження виконане особисто здобувачкою. У роботі простежується єдина логіка викладення матеріалу, послідовність наукового пошуку та системність дослідження проблематики електронних доказів у кримінальному провадженні.

Важливо також відзначити, що авторкою використано значний обсяг актуальних наукових джерел, сучасної судової практики та міжнародних нормативних актів, що підтверджує належний рівень опрацювання досліджуваної проблематики та добросовісний характер наукової роботи.

Ознак академічного плагіату, некоректних текстових запозичень, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження під час ознайомлення з дисертацією не виявлено. Використання ідей, наукових підходів та результатів досліджень інших авторів здійснюється із дотриманням вимог академічної етики та чинного законодавства у сфері академічної доброчесності.

Таким чином, можна констатувати, що під час підготовки дисертаційного дослідження В. С. Гальченко дотримано принципів академічної доброчесності, а подана робота відповідає встановленим вимогам у цій частині.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертаційного дослідження В. С. Гальченко окремі його положення мають дискусійний характер та можуть бути предметом подальшого наукового обговорення.

Насамперед слід зазначити, що у роботі авторка обґрунтовано акцентує увагу на необхідності формування спеціального процесуального порядку роботи з електронними доказами, однак окремі запропоновані зміни до КПК України потребували б більш детального узгодження із чинною системою процесуальних джерел доказів та загальними положеннями доказового права. Зокрема, дискусійним залишається питання щодо доцільності законодавчого виокремлення електронних доказів як самостійного джерела доказів у структурі кримінального процесуального законодавства, оскільки окремі їх характеристики вже частково охоплюються чинними положеннями статей 84, 99 та 100 КПК України.

Крім того, у роботі подекуди використовується одночасно декілька суміжних категорій – «електронний доказ», «цифровий доказ», «електронний документ», «цифрові дані», що в окремих випадках створює певну термінологічну неоднорідність. У зв'язку з цим окремі положення дисертації могли б бути додатково конкретизовані саме в частині чіткого розмежування вказаних понять на рівні кримінального процесуального розуміння.

Певну наукову дискусію також викликає запропонована авторкою концепція трирівневої належності електронних доказів. Попри безумовну наукову цінність такого підходу, окремі його елементи потребували б більш детального практичного обґрунтування крізь призму реальної судової практики та можливостей практичного застосування відповідної моделі під час оцінки доказів судом.

Окремі положення дисертації, присвячені міжнародному досвіду використання електронних доказів та імплементації положень Регламенту (ЄС) 2023/1543 і Директиви (ЄС) 2023/1544, мають переважно теоретико-аналітичний характер. У цьому контексті доцільним виглядало б більш детальне дослідження механізмів практичної адаптації відповідних

європейських стандартів до системи кримінального процесуального законодавства України, зокрема з урахуванням особливостей функціонування національної моделі досудового розслідування.

Також слід зазначити, що окремі рекомендації щодо фіксації хеш-значень, тайм-стемпів та журналів дій слідчого чи спеціаліста потребували б більш детального висвітлення саме з техніко-практичної точки зору, зокрема в частині визначення мінімальних вимог до програмного забезпечення та технічних засобів, які можуть використовуватися для забезпечення автентичності електронних доказів.

Поряд із цим у тексті дисертації наявні окремі стилістичні та технічні неточності, які не мають суттєвого впливу на зміст проведеного дослідження та загальне позитивне враження від роботи, однак можуть бути усунуті під час подальшого доопрацювання тексту дисертації.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та свідчать про актуальність і складність обраної проблематики.

У процесі ознайомлення з дисертацією виникли такі запитання до здобувачки:

1. Як авторка оцінює можливість законодавчого закріплення електронних доказів як окремого процесуального джерела доказів у системі КПК України та чи не створить це ризик дублювання вже існуючих процесуальних конструкцій?

2. Які процесуальні механізми, на думку здобувачки, є найбільш ефективними для забезпечення автентичності та незмінності електронних доказів в умовах активного використання хмарних сервісів, месенджерів та віддалених електронних ресурсів?

3. Чи потребує, на думку авторки, практика роботи з електронними доказами розроблення окремого підзаконного нормативно-правового акта, який би визначав порядок вилучення, копіювання, зберігання та процесуальної фіксації цифрових даних у кримінальному провадженні?

4. Яким чином, на думку дисертантки, має вирішуватися проблема забезпечення допустимості електронних доказів у випадках отримання інформації з іноземних електронних платформ або серверів, розташованих за межами України?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

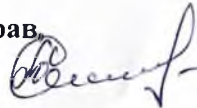
1. Дисертаційне дослідження Гальченко Вікторії Сергіївни на тему «Належність та допустимість електронних доказів у кримінальному провадженні» є завершеною самостійною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення для розвитку науки кримінального процесу, удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики використання електронних доказів у кримінальному провадженні.

2. За актуальністю обраної теми, рівнем наукової новизни, ступенем обґрунтованості отриманих результатів, їх теоретичним значенням і практичною цінністю дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам нормативно-правових актів, що регламентують підготовку та присудження ступеня доктора філософії, зокрема «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), а також «Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

З огляду на викладене, **Гальченко Вікторія Сергіївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Професор кафедри кримінальної юстиції
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент** **Ганна СТЕПАНОВА**

